

DDR ja Suomen historiantutkimus

■ Lakkautetun Saksan demokraattisen tasavallan arkistot kokivat 1990-luvulla saman kohtalon kuin aikanaan Kolmannen valtakunnan arkistot 1940-luvulla. Lähes koko säilynyt aineisto avattiin tutkimukselle. DDR:n salaisen palvelun Stasin salaiset asiamiehet ovat kaikkialla maailmassa joutuneet syyttäjäviranomaisten ja oikeuslaitosten punnittaviksi. Myös muiden – itäsaksalaisten kanssa tekemisiin joutuneiden ja heidän yhteiskuntaansa kauempaa seuraneiden – on nyt sopiva aika pohdiskella menneitä.

Ilmeisesti jokainen ulkomaille lähtenyt itäsaksalainen sai tehtäväkseen pitää silmällä avoinna ja raportoida kotiin tultuaan kokemuksistaan. Tällaisia raportteja on kirjoitettu myös historioitsijakunnasta, ja sellaisen lukeminen on monessa mielessä mielenkiintoista. Silmät avautuvat havaitsemaan – vieraiden silmälasien lävitse – historioitsijayhteisön luonteenomaisia, sangen inhimillisiä ja jopa surkukupaisia piirteitä. Toisaalta teksti paljastaa, millaiseen ajattelutapaan ja kirjoitustapaan itäsaksalaisen tiedemiehen oli raportissaan mukauduttava. Olivatko ne hänen todellisia ajatuksiaan, sitä emme tiedä. Lähdekritiikin opeista yksi on, että myös asiakirjan vastaanottaja vaikuttaa sen sisältöön.

Suomen yliopistomaailmaan tulleiden itäsaksalaisten ongelmana oli se, että heidän oli selvästikin suhtauduttava epäluuloisesti ja kriittisesti keskustelukumppaneihinsa. Suuri osa suomalaisista historioitsijoista oli luokiteltavissa porvarillis-liberaaleiksi tai äärikonservatiiveiksi. Nuorten historioitsijoiden osalta toki oli havaittavissa vahva intressi marxilais-leniniläiseen historiakäsitykseen.

Edistyksellisillä oli tarve saada tukea marxilaiselle näkökannalleen ja kannustusta tieteellisten ja yhteiskunnallisten hankkeittensa suorittamiseen. Yksi nuori tiedemies oli aloittanut ensimmäisen marxilaisen Suomen historian kokonaisesityksen kirjoittamisen. (Teos ei liene ainakaan siinä muodossa valmistunut.) Sosiaalipolitiikan alalla taas toimi SKP:n jäsenten muodostama työryhmä tutkimassa "Valtiomonopoliittista kapitalismia Suomessa". Sen sijaan vakiintuneiden tiedeyhteisön jäsenten ystävällisyyden tai korrektiuden taustalla oli nähtävissä pyrkimys testata – opponoivasti – "käsitystemme kestävyyttä ja tieteellisyyttä". Toisaalta motiivina saattoi olla ammattimainen – ja ehkä tieteellisen itsekäs – kiinnostus Saksan arkistoihin tai yleisemmin "epämääräinen Saksan-ystävyyts". Yksi kannustin eräiden suomalaisten ystävällisyydelle saat-

toi tarkkailijan mielestä olla myös Suomen virallinen ulkopoliittikka ja siihen liittyvä ura-ajattelu.

Suomalaisten marxilaisuuden taju ei vielä 1970-luvulla ollut ulkopuolisen silmin katsottuna kovin kehittynyt. Sosialististen valtioiden kokonaishierarkian kannalta saattoi tuntua kiusalliselta, kun nuoret suomalaiset yliopistoihmiset ihastelivat DDR:n taloudellista ja poliittista etevämyyttä muihin sosialistisiin maihin (myös Neuvostoliittoon!) nähden. DDR:n korkeakoululaitos oli suosiossa, mutta itäsaksalaisten oli vaikea yhdistää siellä vallinnutta demokratiaa suomalaisten ylioppilaiden ”mies ja ääni” -vaatimukseen. Muissa piireissä kai hyvääntahtoinen ymmärtämättömyys oli vielä suurempaa: itäsaksalainen saattoi kokea suomalaisten ”aliarvioivan yhteiskuntajärjestelmien eron merkitystä” Saksojen välisissä suhteissa.

Lainalaisuuksien yhteiskuntanäkemyksen omaavien saksalaisten tehtävänä oli pohtia mahdollisuuksia edistää ”poliittisia ja taloudellisia etujamme”. Vaikutusmahdollisuuksia ei puuttunut; oli vain löydettävä ne väylät, joita käyttäen toiminnalla olisi paras teho. Vasemmistolaiset nuoret tiedemiehet olivat myös tässä mielessä hyviä kontakteja. Tämän takia päätettiin tukea hanketta luoda seminaariyhteistyö Greifswaldin yliopiston ja suomalaisten välille. Näin säilyisi yhteys juuri niihin Suomen historioitsijapiireihin, joihin kommunistien ja vasemmistososialistien vaikutus oli voimakkain, näin luotaisiin kontakteja sosiaalidemokraattisen

puolueen vasemmistoon ja ulkoministeriöön ja näin estettäisiin suomalaisten historiantutkijoiden suuntautuminen muualle (vaikeammin hallittaviin suuntiin).

Myös USA:n historiantutkijoihin oli ajatuksena luoda Suomen kautta kontakti. Tähän voitaisiin käyttää professoria, joka oli presidentti Nixonin vastustaja ja osoittanut muutenkin edistyksellisyytensä paljastamalla ”Suomen sodanaikaista ulkopoliittikkaa koskevia neuvostovastaisia väärennöksiä”.

DDR:n yhtenäisyyspuolueen elinten asiakirjoista tuskin löytynee kannanottoja Suomen historian kirjoittamiseen – niin kuin Neuvostoliiton kommunistisen puolueen ”Suomen pöydän” kautta kiertäneistä asiakirjoista –, mutta toki DDR:llä oli vaikutusta suomalaiseen historiankirjoitukseen. Yliopistoissa saattoi opintodemokratian vaikutuksesta valita lukeakseen siellä painettuja metodiopeja, ja marxilainen tapa selittää historian kulkua levisi nopeimmin juuri sieltä. Näin sikäläiset opit ovat vilkastuttaneet suomalaista metodikeskustelua.

Koskaan ei ole liikaa poikkeukselliselta suunnalta valaisevia salamaniskuja. Arkistoista paljastuneiden salattujen päämäärien saaminen julkisen historian rinnalle luo terveellisiä ja otollisia vertauskohtia. Ne antavat virikkeitä ulottaa kritiikki (ja itsekritiikki) myös muihin muotisuuntauksiin – niin loogisilta kuin ne tuntuivatkin ja tuntuvatkin – ja myös muiden kansainvälisten suhteiden taustoihin.

O.M.